

KIS-577 – Br. rez d'ar reiz, kraf d'ar reiz

(GE – 02 05 98)

*Da'm douaren Mael a save goulennoù kraf d'ar reiz
un noz war an hent eus Kemper da Zineol*

An droienn *rez eo d'ar reiz* hag he c'hevatalioù Gl. *ça va de soi, ça va sans dire*, Al. *das versteht sich von selbst*, Sz. *that is a matter of course* o deus ur pouez bras : rak n'eus derou d'ar skiant, d'an arz pe d'ar preder nemet pa baouez an traoù a vezañ *rez*¹ *d'ar reiz*², *selbstverständlich*, a *aller de soi*, pa lez o dremm gennevin al lec'h gant un dremm digunvez, pa stagont da *vezañ kraf*¹ *d'ar reiz*. E-doug milvedoù e voe rez da vez an holl gwelout an avaloù o kouezhañ, betek an deiz ma chomas spered Newton drezet gant an aters :

“ Perak e kouezhont ? ” dre na spire mui dezhañ respont ar skiant voutin :

“ Peogwir int azv. ” O tizoleiñ saveleñ ar c'herc'hellerezh, e tiskoache en tu-hont da zisplegadur ar skiant voutin, hag eñ kantrat, un displegadur kantratoc'h o reiñ da skiant mab den brasoc'h rezid : rez d'ar reiz oa kouezh an avaloù azv, rez d'ar reiz e teue da vezañ kendedennerezh ar c'horfoù. D'ur reiz nevez e oa aet kraf, bac'hus ar rezid kozh ha hontkenderc'het en doa an hent d'ur rezid nevez.

¹ Br. *rez* a intentan amañ en e ster orin hag arnevez (kv. hBr. *rid*, Kb. *rhydd*) koulz hag en e ster lennegel (kv. “koad *rez*”) : gant devoudoù 'zo ne vez kudenn ebet, boull int d'ar reiz a dremen hebiou dezho hep kavout harz ; Br. *kraf* a arveran evel adanv (kv. hBr. *cráfico*, sl. DGVB. p. 121, Kb. *cráfico*) : devoudoù all, krog er reiz evel drez, a zalc'h warnañ, o virout outañ a vont pelloc'h.

² Br. *reiz* a zalc'han en e gemeratur ledanañ : "galloudezh da zec'havaelañ ster udb." (sl. KIS-506, La-10, p. 440-441), eleze oc'h engronnañ holl furmoù an anaout, “reiz an empenn” koulz ha “reiz ar galon”.

Ar gerent pa zesavont o bugel — da gompren : pa reont dezhañ sevel war-du enno — a vez e peoc'h keit ma van ar bugel kempleg d'o c'hoant, da lavarout eo keit ma van e zoareoù rez d'o reiz. Betek an deiz m'o c'hlever o krozal gant ur meni spont : “Ne'z komprenomp mui.” Aet eo prezeg, emzalc'h o merc'h pe o mab dreist intent dezho : kraf d'o reiz. Paouezet en deus ar ganadur a gemplegañ d'e c'hanerion evit kemplegañ d'e genoadiz ha drezo da “spered an amzer”, da skiant voutin e remziad. Enkadenn ar c'hrennoad a reer eus hevelep treuzdoug kemplegerez. C'hoarvezout a ra koulskoude da grennarded 'zo dizoleiñ ez iziunont, n'eo ket kemmañ kemplegerez, met mont en tu-hont d'ar c'hemplegerez hag int ha kregiñ da gaout realoù a chom andispleg d'o c'henseurted pa n'int mui ersavioù a-du pe a-enep. E gwir, pezh a chom andispleg zo un eskenn hepken beuzet er peb all eus o monedigezh, andiverzhet gant an niver brasañ ha gant ar c'hrennard e unan alies. Ar pred eizik eo neoazh ma vo tonket galvidigezh an danvez krouer, hervez ma adfeilho da vat en ur c'hemplegerez a vo ar wech-mañ drevezerezh krouadennoù kent, rez d'e reiz ha boued d'e vliz, pe ma troy ouzh an disklot a zo o tirenkañ ar bed ennañ, ma ray afer e vuhez eus ar vammenn wiridik-se a vez o nec'hiñ e greizon, kraf d'e reiz er par uhelañ. En dro-mañ, hent ebet dirazañ met, evit kevelc'heriañ Lévinas¹, un “estreget hent” ma'z eo tonket dezhañ bale er silwink pur : betek e varv e plavo warnañ gourdrouz an distro d'ar vac'h : nag a zispac'herion a'n arz, a'r preder, a'r skiant ne ouzont mui nemet emzrevezañ, gweet ganto diwar briñsad ar rezidoù tremenet an neizh ma troont war gelc'h.

Da skoueraat va frepoz e domani ar varzhoniezh ne welan gwell, en ur zaveiñ da levr kaer RICŒUR², eget savlec'hiañ al leterc'hadoù hervez ma'z int rez pe graf d'ar reiz. Pemzek vloaz 'zo e skriven d'ur barzh pezh a lenner e KIS-286, La-08, pp. 156 hh. Pouezañ a raen war istoregezh strizh al leterc'had : e adarverañ zo koulz ha forzhañ un nor digor. An arguzenn gentañ a roen, kevredadel, oa gwan : pep leterc'had zo lodek en amzervezh ma tiwan. Un arguzenn solutoc'h, boudoniel, a gaven nemet en he eztaolen diwar-bouez un dareulad : “Ar barzh eo an hini a vuhez pep munutenn evel munutenn gentañ ar grouadelezh — ha ne ve ket kement-se bezañ « den nevez » ? Den nevez, lavar nevez, leterc'had nevez.” Un arguzenn all 'm be hiziv : leterc'hañ zo ober eus ul lavar rez ul lavar kraf d'ar reiz, despizadenn houmañ a vo barnet kraf d'ar reiz

¹ Dave da Emmanuel LEVINAS, *Autrement qu'être ou au-delà de l'essence*, Nijhoff, 1974 ; ademb. Livre de Poche, 1990.

² Paul RICŒUR, *La Métaphore vive*, Seuil, 1975.

ivez (ma n'eo ket goapaet dre an aters kennevin : perak 'ta ober aes pa c'haller ober diaes ? ken gwir eo ez eo al leterc'hañ un argeziad da zistrec'hiñ an diaez kreizon ha n'o devez ket dober anezhañ an dud en o aez).

“Lagad an heol...”, ar skeudenn deuet gant va c'henskriver zo unan eus sodelloù un hent milarloezet, peurrez d'ar reiz n'eo ket hepken dre benn askounadoù lennegel, hogen pa'z eo keflen d'al lankad eus an istor ma voe gougevaniñ ar c'hosmoz ouzh an den ur c'hammed eus hon rezid. Pell 'zo avat omp aet hebiou d'an amzer-hont ma aruniemp islonk an oabl hag islonk hon bred ha, mar bez atav fromus eñvoriñ an dremmwel genidik, n'eus ennañ netra kraf d'hon reiz ken. A-geñver e lakain un arroud gant Paul ÉLUARD : “La terre est bleue comme une orange.” Evitañ da vezañ meneget alies emañ pell ar bomm-se a vezañ aet rez d'ar reiz. Ha pa ve hepken e par al lavar emañ e c'hwel gourzhtreiñ o vrellañ bepred talvoud ar stagell “comme” dre lakaat etre an daou dermen ereet ganti ur forc'had nad eo ket al loazioù hegerz d'hon reiz evit e ziren c'hoazh, e berr : emañ ouzh hon durc'haat etrezek ur gemez digent ez eo eñ he derc'haller. Kraf d'ar reiz eo ivez erganad iskriv ar barzh gall evit a sell an darempred etre ar c'hosmoz ha ni ; dioutañ e sav ur saour a denerded hag a vreudeuriezh, klevet alies en oberoù ÉLUARD, a chom evel un andon salvus e-kreiz an dezerzh speredel kempred.

Ne lezin ket divoud ar varzhoniezh hep distreiñ war an eskemm hor boe warlene RLN ha me (sl. KIS-546, La-11, pp. 289 hh.). Unan a anzav : ne gomprenan ket kalz a dra er varzhoniezh zo marteze nesoc'h dezhi eget an hini he c'hav sklaer. Rak dre ret e vez ar varzhoniezh kraf d'ar reiz, herzel a ra ouzh ar c'hompren — ar varzhoniezh vev evel just, an hini a vez o terc'hallañ ur gemez nevez, ar yaouankted o c'hourzhtreiñ didrouz he c'hempred. Met pelec'h e tesker he denaout, he diforc'hiñ diouzh ar varzhoniezh aet d'ur glad istorel prizius met echu ganti he zro hag he gourzhtro, he digemmañ dreist-holl diouzh ar vrizhvarzhoniezh ? Er skolioù ? Ne gav ket din. A-fet brizhvarzhoniezh, houmañ ivez a vez rez d'ar reiz : petra heveisoc'h eget berlitonenn DEROULEDE meneget gant RLN ? Dav amañ ober kel eus ur seurtad poetri o paotaat en ugentvet kantved ; aozerion, oc'h emvataat eus an diaes eo meizañ ar varzhoniezh, a galfich testennoù, dezho neuz barzhonegoù, o tiskouez bezañ kraf d'ar reiz pa n'int nemet gerandelladoù — a lez rez ar reiz e gwir pa n'en deus ar reiz tra d'ober ganto nag a dost nag a bell.

E derou ar sizhun e c'houlenne YBAN diganin penaos e tibaben danvez va notennoù prederouriezh. Respont a ris e saven ar re-mañ da gentañ evit plediñ gant pezh a zo war hent din — a zo kraf da'm reiz a lavarfen hiziv (n'edo ket c'hoazh an droienn e'm c'herz !)

Diwar vont, goût a ouzon petra oa a-dreñv an aters a rae YBAN, un aters all : pegoulz e vo savet geriadur ar Brederouriezh ? Anez emezañ e chomo da notennoù lennet gant daou pe dri den... Bras va diegi koulskoude, rak n'on ket kelenner eil derez war ar Brederouriezh, eleze n'on ket evit muturniañ ar meizadoù evel ma reont war-benn paskañ boued da grennarded — etre ur meizad prederel bev hag ur meizad evel m'en kaver el levrioù skol ez eus heñvel gemm hag etre un dervenn e-kreiz ar goadeg hag ur geuneudenn heskennet ha faoutet d'ober tan ! A-benn ar fin, al lennerion, unan a zaou, pe a vez dedennet gant ar preder ha testennoù LAVAR n'int ket diaesoc'h eget an testennoù en ur yezh all (er yezhoù all ivez e chom dister skoazell ar geriadurioù : steriegezh ar gerioù o tispakañ bep ma sanker en destenn), pe ne vezont ket, lenn a reont LAVAR dre garantez ar brezhoneg ha ne c'haller ober tra evito (reiñ kevatalioù allyezh d'an termennoù prederel a ve touell koulz ha skoazell dezho). Arguzenn YBAN eo ez eus un hanc'herieg izek evelkent. Marteze, met aesoc'h e ve da unan all plediñ ganti — un tammig evel ma ra RAH gant an Douaroniezh. Amañ ivez ez eo kriz an oldud !

E sigur an amjestr e kaven a-werso treiñ Gl. *aller de soi* on kouezhet war ur wazhenn dezevout hag he c'horvoñ a ran. Pell diouzhin avat ar mennoz diren istor meiz mab den d'un tremen a rez da graf ! Kentoc'h ez araezfen, digoll d'ar peuzanvuzikeg ez on, evel ar sonaozour o sevel e gerzenn en ut muiañ pe e la leiañ. Bezet sioulaet va lenner : ne glaskan ket e gas da vac'h ur reizhiad. E lec'h all emañ an nec'h, gwrizienn an dezevout ¹.

Er bed hengounel e oa rez d'ar meiz anaout mab den evel ul lod eus ar bed hag an dezevout evel ur perzh eus mab den. Bac'hus oa aet hevelep bedouriezh da spered DESCARTES : e nec'h d'an diended en dougas da ezvevennañ eus e breder kement a oa arvarek, ar bed pergen, ken na chomas nemet an *ego cogito*, sichenn divrall ma adsave ar bed diwarni — eilpennadenn a voe evel a ouzer derou ar brederouriezh arnevez. Hogos tri c'hantved goude *Discours de la méthode* ez embregas HUSSERL lakaat e dreid e kammedoù e ziaraoger p'en gouselle da vezañ forc'het diouzh an hentenn en doa treset — pa'z ae kraf da veiz ar prederour alaman intentadur karteze an ego evel ur solwez all e-kichen solwez ar bed.

¹ Émile ERNAULT, sl. GMB 184, a roe da Br. *dezevout* ur ster orin "dioueriñ bout" — gerdarzh arzalet gant Goulven PENNAOD ; *se non è vero...*

“[...] e nep hent ne c'haller darbenn evel rez d'ar meiz omp deuet a benn da saveteiñ, e-barzh hon me dienevek pur, an disterañ eskenn eus ar bed, eskenn a vije evit ar me prederour an tamm nemetañ eus ar bed salv diouzh an arvar hag e vije pelloc'h anv da zaspiaouañ, diwar-bouez dezreadoù renet mat ha hervez pennaennoù enganet an ego, ar peb all eus ar bed.

“Se eo siwazh a c'hoarvez gant Descartes, da heul ur c'hemmesk, hep pouez bras da welout, nad eo nemet drastusoc'h, a ra eus an ego ur substantia cogitans diforc'h, ur mens sive animus denel, poent loc'hañ dezastumadoù hervez pennaenn an arbennelezh. An kez kemmesk eo en deus graet eus Descartes tad an anster ez eo ar werc'helouriezh trehontel.”

“[...] darf es auch keineswegs als selbstverständlich gelten, als ob wir in unserem apodiktischen reinen Ego ein kleines Endchen der Welt gerettet hätten, als das für das philosophierende Ich einzig Unfragliche von der Welt, und daß es nun darauf ankomme, durch recht geleitete Schlußfolgerungen nach den dem Ego eingeborenen Prinzipien die übrige Welt hinzuzuerschließen.

Leider geht es so bei Descartes, mit der unscheinbaren, aber verhängnisvollen Wendung, die das Ego zur *substantia cogitans*, zur abgetrennten menschlichen *mens sive animus* macht und zum Ausgangsglied für Schlüsse nach dem Kausalprinzip, kurzum der Wendung, durch die er zum Vater des widersinnigen transzendentalen Realismus geworden ist (Edmund HUSSERL, *Cartesianische Meditationen*, (meneget hiviziken : C. M., sl. KIS-576, La-12, p. 89) § 10, Felix Meiner Verlag, 1995, pp. 25-26 ; dave da *Méditations cartésiennes*, tr. gl. Peiffer & Lévinas, Vrin, 1953).

An Anadennoniezh ne venn lavarout netra eus boud nag anien ar bed : kentañ kammed an diskiblezh eo an ejpochv, eleze astaliñ ar barn evit a sell revoud pe anrevoud ar bed. An diended nemeti eo an *ego* evel evit Descartes, an *ego* puraet avat diouzh roudoù diwezhañ ar bed.

“« Ez on, Ego cogito », ne dalvez mui : Me, e kement ma'z on an den-mañ-den, zo. « Me » n'eo mui an hini o tec'havaelañ ez eo den dre un emgantouezañ naturel, nag an den, kantet etre bevennoù goubarel an arstal diabarzh rik, an emgantouezañ bredoniel pur, o tec'havaelañ e mens sive animus sive intellectus, na kennebeut all an ene kemeret a-ziforc'h. [...] Buhez an ene, a ra ar vredoniezh kel anezhi, zo bet meizet dalc'hmat evel buhez an ene e-barzh ar bed. [...] Hogen an ejpochv

anadennoniel, evel m'en diarc'h digant ar prederouriad kerzh an Darvestadennoù kartezeke puraet, a heud revoudegezh ar bed ergorel ha dre se en he ezkael glez diouzh maezienn hon barnoù [...].

“Dre an ejspochv anadennoniel e tirean va me denel naturel ha va buhez ene – domani va emgantouezañ bredoniel diabarzh – da'm me trehontel-anadennoniel, domani an emgantouezañ trehontel-anadennoniel. Ar bed ergorel a zo, a voe hag a vo bepred o revout evidon, gant an holl ergorennoù bezus bepred, a denn diouzhin, a'm eus lavaret a-zioc'h, an holl ster hag ar revoudegezh en deus evidon ; o zennañ a ra diouzh va me trehontel, diskuliet gant an ejspochv anadennoniel-trehontel ha ganti hepken.

“Hevelep meizad a drehontel hag e gendavead, ar meizad a drehontus, a rankomp o zennañ ent digen diouzh hon darvestiñ prederel. Er c'heñver-se, notomp : ma n'eus ket eus ar me direet ur parzh eus ar bed, heñvel dra, a-c'hin, ar bed hag ergorennoù ar bed n'int ket parzhioù eus va me. [...] Hevelep trehontusted zo piaou ster spesadel ar vedelez, daoust na ve ha na c'hallfe bout gounezet an kez ster desavelus hag e voudegezh nemet digant va c'hantouezañ, va derc'hennañ, va devezout, va barn, va realañ ; heñvel dra diouzh an dro ez anataan ur revoud talvoudek d'ar bed diwar va anaterioù din end-eeun ha diwar va gwezhioù soliañ. Mard eo hevelep trehontusted a enlenadezh angwer'chel piaou ster spesadel ar vedelez, neuze ar me o tougen ar bed ennañ evel ster talvoudek hag o vezañ dre se ur rakvarr rekis anezhañ, an kez me a anver me trehontel e ster anadennoniel an termen, hag ar c'hudennoù prederel oc'h evodiñ eus ar c'hendaveadur-se a anver kudennoù a brederouriezh trehontel.”

“*Ich bin, ego cogito* », so heißt das nicht mehr : Ich, dieser Mensch, bin. Nicht mehr bin ich der sich in der natürlichen Selbsterfahrung als Mensch vorfindende und, in der abstractiven Einschränkung auf die puren Bestände der *inneren*, der rein psychologischen Selbsterfahrung, der seine eigene reine *mens sive animus sive intellectus* vorfindende Mensch bzw. die für sich herausgefaßte Seele selbst. [...] Das Seelenleben, vom dem die Psychologie spricht, ist ja allzeit gemeint gewesen und gemeint als Seelenleben in der Welt. [...] Aber die phänomenologische ejspochv, die der Gang der gereinigten Cartesianischen Meditationen von dem Philosophierenden fordert, inhibiert die Seinsgeltung der objektiven Welt und schaltet sie damit ganz und gar aus dem Urteilsfelde aus [...].

“Durch die phänomenologische ejspochv reduziere ich mein natürliches menschliches Ich und mein Seelenleben — das Reich meiner psycho-

logischen Selbsterfahrung — auf mein transzendental-phänomenologisches Ich, das Reich der transzendental-phänomenologischen Selbsterfahrung. Die objektive Welt, die für mich ist, die für mich je war und sein wird, je sein kann mit allen ihren Objekten, schöpft sagte ich, ihren ganzen Sinn und ihre Seinsgeltung, die sie jeweils für mich hat, aus mir selbst, aus mir als dem transzendentalen Ich, dem erst mit der transzendental-phänomenologischen epoche hervortretenden.

“Dieser Begriff des Transzendentalen und sein Korrelatbegriff, der des Transzendenten, muß ausschließlich aus unserer philosophisch meditierenden Situation geschöpft werden. Es ist hierbei zu beachten : So wie das reduzierte Ich kein Stück der Welt ist, so ist umgekehrt die Welt und jedes weltliche Objekt nicht Stück meines Ich [...]. Zum eigenen Sinn alles Weltlichen gehört diese Transzendenz, obschon es den gesamten es bestimmenden Sinn, und mit seiner Seinsgeltung, nur aus meinem Erfahren, meinem jeweiligen Vorstellen, Denken, Werten, Tun gewinnt und gewinnen kann — auch den eines evt. evident gültigen Seins, eben aus meinen eigenen Evidenzen, aus meinen begründenden Akten. Gehört zum eigenen Sinn der Welt diese Transzendenz irreellen Beschlosseneins, so heißt dann das Ich selbst, das Welt als geltenden Sinn in sich trägt und von diesem seinerseits notwendig vorausgesetzt ist, im phänomenologischen Sinne transzendental ; die aus dieser Korrelation erwachsenden philosophischen Probleme transzendental-philosophische” (C. M., § 11, pp. 26-27).

Divoud digen an Anadennoniezh eo enta ar me, n'eo ket evel ensav kloz warnañ e unan, met ar me *o tougen ar bed ent angwerc'hel*. An emouezañ (pe an ergorañ, anvioù all roet d'ar me) n'eus anezhañ nemet evel emouezañ (ergorañ) *ouzh* ur pezh bennak — koll ster a ra an termen mar lamer an araogenn. Pa verzhan an daol-mañ dirazon, ez emouezañ *ouzh* un ergorenn drehontus pe, gant termenoù all, e vukan *outi*, en he ambredan ; evit kelo ne zeu ket an daol da vezañ parzh gwerc'hel e'm me na va me parzh gwerc'hel enni. Douget e vez ar bed gant an emouezañ n'eo ket e kement ma'z eo ergorenn drehontus, gwerc'hel, met evel *ergorad* enmanus, angwerc'hel — gant un termen all c'hoazh : emañ ar *cogito* o tougen ennañ e *cogitatum*. Aze emañ degasadenn bennañ Husserl ha poent amjestrñ e gelennadurezh.

“E se, pep buhezad emouezañ dre vras zo, ennañ e unan, emouezañ ouzh henn pe henn, petra bennak ve eus revoud gwerc'hek an ergorenn, ha forzh pe astaliñ a rafen, en emzalc'h trehontel emañ, eus dodad an kez revoud hag eus gwezhioù va emzalc'h naturel. Da heul e rankor ledanaat endalc'h an ego cogito trehontel, ouzhpennañ dezhañ un

elfenn nevez ha lavarout e vuk pep cogito pe c'hoazh pep buhezed emouezañ ouzh ur pezh bennak, hag e toug ennañ e unan, e kement ha buket outañ (evel ambredet), e cogitatum ketep. [...] An kez buhezadoù emouezañ a anver ivez buhezadoù ambredañ. Ar ger ambredañ (ambredelezh) ne dalvez netra estreget hevelep perzh boniek hag hollek en deus an emouezañ da vezañ emouezañ ouzh ur pezh bennak, da zougen, e kement ma'z eo cogito, e cogitatum ennañ e-unan.”

“So ist überhaupt jedes Bewußtseinserlebnis in sich selbst Bewußtsein von dem und dem, wie immer es mit der rechtmäßigen Wirklichkeitsgeltung dieses Gegenständlichen stehen mag und wie immer Ich als transzendental Eingestellter dieser wie jeder meiner natürlichen Geltungen mich enthalten mag. Der transzendente Titel *ego cogito* muß also um ein Glied erweitert werden : Jedes *cogito*, jedes Bewußtseinserlebnis, so sagen wir auch, meint irgend etwas und trägt in dieser Weise des Gemeinten in sich selbst sein jeweiliges *cogitatum* [...]. Bewußtseinserlebnisse nennt man auch intentionale, wobei aber das Wort Intentionalität dann nichts anderes als diese allgemeine Grundeigenschaft des Bewußtseins, Bewußtsein von etwas zu sein, als *cogito* sein *cogitatum* in sich zu tragen, bedeutet” (C. M., § 14, pp. 34-35).

Ar bed e kement ha douget gant ar me ned eo ket enta ar bed naturel, bed ar Ouezoniezh, met ar bed evel *ster*, n'eo ket bed ar reveziadoù, met bed an anavezadoù. Hevelep bed, gweet diwar *cogitata*, diwar *ergoradoù*, a lavar HUSSERL zo *amparet* gant ar me, gant an emouezañ. Maezienn an emouezañ a c'hoarvez enta eus *ergoradoù* an anaout bed — resisoc'h an denaout bed, eleze ar merzhout — met ivez eus *ergoradoù* an anaout ar gwezhioù anaout kent, eleze an dasselliñ.

“Er merzhout krai, ez anc'havaelomp an ti, nann ar merzhout eus an ti. En dasselliñ hepken, e « troomp ouzh » ar gwezh-mañ diwezhañ en e zurc'hadur d'an ti. [...] Ur buhezed arall rik dre anien a zeu e lec'h ar buhezed kentevik, ha lavarout a c'haller er c'heñver-se e vez an dasselliñ o tarallañ ar buhezed kentevik. [...] Daralladur tre en anien eo, rak ar buhezed, eeunek da gentañ, a ya dioutañ e « graided » kentevik dre benn dres ma kemer an dasselliñ da amkan pezh a oa buhezed da gentañ ha n'eo ket amkan. Emell an dasselliñ zo nann dazren ar buhezed kentevik, met arselliñ hag ezplekaat ar pezh a ziskoach ennañ. An tremen d'an emzalc'h dasselliñ a zec'han evel just ur buhezed ambredañ nevez o teren da emouez ha diouzh an dro da anat, dre he ferzh ambredañ piaouel a zo « daveiñ d'ar buhezed kent », nann ur buhezed bennak all, met ar buhezed-se end-eeun. Ha dre se

da gentañ e teu gallus an dianouezañ deskrius omp dleour dezhañ a gement gouziadur ha gouziegezh hor bez a-zivout hon buhez ambredañ.”

“Geradehin wahrnehmend, erfassen wir etwa das Haus, und nicht etwa das Wahrnehmen. In der Reflexion erst « richten » wir uns auf dieses selbst und sein wahrnehmungsmäßiges Gerichtet-Sein auf das Haus. [...] Damit tritt allerdings an Stelle des ursprünglichen Erlebnisses ein wesentlich anderes ; insofern ist also zu sagen, die Reflexion verändere das ursprüngliche Erlebnis. [...] Sie verändert ganz wesentlich das vordem naive Erlebnis ; es verliert ja den ursprünglichen Modus des « geradehin » — eben dadurch, daß sie zum Gegenstand macht, was vordem Erlebnis, aber nicht gegenständlich war. Doch ist es nicht die Aufgabe der Reflexion, das ursprüngliche Erlebnis zu wiederholen, sondern es zu betrachten, und auszulegen, was in ihm vorfindlich ist. Natürlich liefert der Übergang in dieses Betrachten ein neues intentionales Erlebnis, das in seiner intentionalen Eigenheit « Rückbeziehung auf das frühere Erlebnis » eben dieses selbst, und nicht ein anderes, bewußt und eventuell evident bewußt macht. Eben dadurch wird ein Erfahrungswissen, zunächst ein deskriptives, möglich, dasjenige, dem wir alle erdenkliche Kenntnis und Erkenntnis von unseren intentionalen Leben verdanken” (C. M., § 15, pp. 35-36).

Degouezhet omp er poent ma 'z a kraf d'ar reiz ar veoniezh trehontel. Rak mar bez amparet gant ar me maeziad a-bezh an emouezañ, eleze kement anavezad 'zo, penaos e vez anavezet ar me, eleze penaos ez eo amparet ar me ? Komz a *unanamparadur* ar me evel ma ra ar prederour ne oufe masklañ an dic'hallus ez eo e ve amparet evel un ergorad ar blein eus kement ergorañ 'zo.

Un eil poent, nad eo ket distag diouzh egile, ma'z a kraf d'ar reiz kelennadurezh HUSSERL, zo er c'heñverioù etre an emouezañ hag ar c'horf. Rez d'ar reiz eo an deskriudadenn a ro HUSSERL eus amparadur an dra merzhed a-dreuz d'ur steudad gwezhioù ergorañ o tisoc'h dre gendodiñ en unded an dra.

“Da amkan e kemeran da skouer deskriuañ merzhidigezh un diñs. Neuze e welan, en dasselliñ pur, emañ an kez diñs hiniennel roet din ent kendalc'hek evel unded ergorel, ha se en ul liested kemmus ha niverus a vodoù anadiñ ereet dre geñverioù savelet. Hevelep modoù ne reont ket, en o dibun, un heuliad buhezadoù hep liamm kenetrezo. Diliñvañ a reont, en eneb, en unded ur c'hendod hon c'hevaraez da emouezañ dalc'hmat ouzh an un dra — e kement ma anad. Anadiñ a ra an diñs, un

ha treün, gwech e rezh nesanadoù, gwech e rezh pellanadoù, er modoù kemmus an aze hag an ahont a-ragenep d'un amañ dizave kenemouez dalc'hmat, hag eñ andesell, (er c'horf¹ piaouel o kenanadiñ)."

“Nehme ich z. B. das Wahrnehmen dieses Würfels zum Thema der Beschreibung, so sehe ich in der reinen Reflexion, daß dieser Würfel kontinuierlich als gegenständliche Einheit gegeben ist in einer vielgestaltigen wandelbaren Mannigfaltigkeit bestimmt zugehöriger Erscheinungsweisen. Diese sind in ihrem Ablauf nicht ein zusammenhangloses Nacheinander von Erlebnissen. Sie verlaufen vielmehr in der Einheit einer Synthesis, dergemäß in ihnen ein und dasselbe als Erscheinendes bewußt wird. Der Würfel, der eine und selbe, erscheint bald in Naherscheinungen, bald in Fernerscheinungen, in den wechselnden Modi des Da und Dort gegenüber einem, obschon unbeachtet, stets mitbewußten absoluten Hier (im miterscheinenden eigenen Leibe)” (C. M., § 17, p. 41).

Evel ma arzaele HUSSERL an doare ma forc'has DESCARTES diouzh e hentenn, e teu prederourion all da arzaelañ an doare ma venne HUSSERL arloañ e anadennoniezh ouzh un domani ma n'en deus mui an anaout anadennoù da amkan. DESCARTES, oc'h ober eus an *ego* ur *pezh dezevat* diforc'h diouzh *pezh astennat* ar bed, solwez e-maez solwez, a yae hebiou da zizoloadenn ar c'heñver a drehontusted etre an *ego* hag ar bed. HUSSERL, oc'h ober eus an *ego trehontel* ar blein nemetañ ha, dre se, eus an *emouezañ* ar furm nemeti d'an anaout, a yae hebiou da zizoloadenn furmoù an anaout nad int ket an emouezañ. An emouezañ ne spir ket d'ober meiz war un anaout piaouel d'ar c'horf, a zo ur mod anaout gant e gemez dezhañ, o rekizañ dre se un hanc'herieg hag ur c'hevreadur dioutañ d'e zeskrivañ. Outañ ne zere mui ar goulun ergorer–ergorad–ergorenn drehontus (gourzhergor): mar gallan emouezañ ouzh ar parzh-mañ-parzh eus va c'horf, eleze e gemer da ergorenn evel ma rafen ouzh un dra dirazon, e stadan e tiveuz an emouezañ-se bepred a-greiz un anaout all *eus* va c'horf ma vez ezvezant ergorer hag ergorenn, trehontusted hag enmanusted, e diagiz pep emouezañ — an araogenn *eus* o vezañ da intent evel andesavelet hag o tec'heriañ andiended ar c'heñver etre “anaout” ha “va c'horf” koulz ha diouer ur c'heñver rener–

¹ Pa droer testennoù anadennoniel e kaver un diaester nevez bep taol gant Al. Leib : diforc'h a ra an alamaneg dre vras etre *Körper* "korf alvezel", "kelan" ha *Leib* "korf bev", steriegezh hemañ o vezañ loet etre hini *Körper* ha hini *Seele* "ene". War ar gudenn, sl. Natalie DEPRAZ, “La traduction de Leib : une *crux phaenomenologica*” in *Études Phénoménologiques*, n° 26, 1997, pp. 91-109. Sl. KIS-617, La-12, pp. 316 hh.

amkan. A se ez eo ankevas an termenou *mitbewußt* "kenemouez" ha *miterscheinend* "o kenanadiñ" arveret gant HUSSERL en un domani ma n'eus nag emouezañ nag anadiñ.

Tro hon eus bet da studiañ kammedoù kentañ ar gemez spesadel d'ar modoù anaout e-maez an emouezañ da heul Renaud BARBARAS¹, Maurice MERLEAU-PONTY², Hans JONAS³, Rolf KÜHN⁴, Jakob ha Thure von UEXKÜLL⁵, Didier FRANCK⁶ hag abaoe bloavezhioù e strivomp da nesaat ar brezhoneg d'an talbenn-se eus ar preder dre stabiliañ un dermeneg kevasas dioutañ — rez da veiz lennerion *Preder*⁷.

¹ Sl. "Merzhout, haeziñ, fiñval", KIS-514, La-11, pp. 31-38.

² Sl. "Keal ar c'hreud e preder Merleau-Ponty", KIS-524, La-11, pp. 115-130.

³ Sl. "Hiniendded ha treüded e preder Hans Jonas", KIS-540, La-11, pp. 210-241.

⁴ Sl. "Loen ha den", KIS-545, La-11, pp. 279-288.

⁵ Sl. "Al loen evel gouzrec'h", KIS-552, La-11, pp. 328-337.

⁶ Sl. "Al. *Retention, Protention* e preder Husserl", KIS-576, La-12, pp. 78-89.

⁷ Sl. Dafar 64, v^o *kedouez*, hh., p. 26 ; "Studi anadennoniel ar gomz : ar c'hemmadurioù", Lavar 01, pp. 47-61 ; "Br. *arouez, ster*, h.a.", KIS-345, La-08, pp. 333 hh., 339 hh. pergen ; KIS-381, La-09, pp. 275-285.